

ΒΙΒΛΙΟ Β

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ (ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Έπος: έννοια – περιεχόμενο – βασικά γνωρίσματα του ηρωικού έπους

1.α. Τι είναι έπος;

- Έπος (< αρχ. έπω = λέγω): σημαίνει λόγος, διήγηση.
- Πρόκειται για ένα αφηγηματικό ποίημα, δηλαδή μια ποιητική σύνθεση η οποία έχει:
 - A) μεγάλη έκταση (πολλούς στίχους).
 - B) αφηγείται γνωστά κατορθώματα ηρώων και θεών.

1.β. Περιεχόμενο του έπους

Βάσει του περιεχομένου του, δύναται να χαρακτηριστεί ως:

- α. μυθολογικό
- β. διδακτικό
- γ. ηρωικό¹

1.γ. Ποιο είναι το περιεχόμενο του ηρωικού έπους;

Αφηγείται κατορθώματα ηρώων² και θεών, αλλά και τη δράση τους («έργα ανδρῶν τε θεῶν τε»), που:

- ✓ άλλοτε συγκρούονται και άλλοτε συνυπάρχουν.
- ✓ πολλές φορές οι θεοί κατευθύνουν τη δράση των ανθρώπων³.

1.δ. Ποια είναι τα βασικά γνωρίσματα του ηρωικού έπους;

- ✓ Παρουσιάζονται γεγονότα από το μακρινό παρελθόν, που έχουν γίνει μύθοι (μυθοποιημένα), σαν αληθινά.
- ✓ Έχει αντικειμενικό χαρακτήρα, δηλαδή δεν εκφράζει τις προσωπικές απόψεις του ποιητή αλλά ολόκληρης της κοινωνίας της εποχής στην οποία δημιουργείται.

¹ Σε αυτό ανήκουν η Οδύσσεια και η Ιλιάδα.

² Γι' αυτό και ονομάστηκε ηρωικό έπος.

³ Παραδείγματος χάριν η θεά Αθηνά καθοδηγεί τον Τηλέμαχο στην Οδύσσεια.

2. Ο Επικός κύκλος και, ιδιαίτερα, ο Τρωικός

2.α. Τι είναι «κύκλος»;

Κύκλος είναι ένα σύνολο έργων (πεζών ή ποιημάτων), διαφορετικών συγγραφέων, που όλα μαζί αναφέρονται και συμπληρώνουν ένα θέμα.⁴

2.β. Τι είναι ο Επικός κύκλος ή τα κύκλια έπη;

- ✓ Πρόκειται για έναν «κύκλο» επών επηρεασμένων από την Οδύσσεια και την Ιλιάδα.
- ✓ Αρχίζουν από τη δημιουργία του κόσμου και τελειώνουν με τον θάνατο του Οδυσσέα.
- ✓ Από τα κύκλια έπη μας έχουν σωθεί μόνον ελάχιστα αποσπάσματα ή περιλήψεις.

2.γ. Τι είναι ο Τρωικός κύκλος και από ποια έπη αποτελείται;

- ✓ Όσα από τα κύκλια έπη σχετίζονται με τον Τρωικό πόλεμο.
- ✓ Αποτελείται από έξι έπη:

ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
Κύπρια	* Περιγραφή της προϊστορίας του Τρωικού πολέμου και τα πολεμικά γεγονότα μέχρι την αρχή της Ιλιάδας. * Συνδέονται άμεσα με την Κύπρο.
Αιθιοπία	* Παρουσιάζονταν οι νικηφόρες μάχες του Αχιλλέα εναντίον του βασιλιά των Αιθίοπων Μέμονα. * Ο θάνατος του Αχιλλέα.
Μικρά Ίλιάς	* Αναφερόταν στη φιλονικία του Οδυσσέα με τον Αίαντα για τα όπλα του Αχιλλέα και την είσοδο του Δουρείου Ίππου στο Ίλιον (στην Τροία).

⁴ Παραδείγματος χάριν, η Τιτανομαχία αναφέρεται στη γένεση των θεών του Ολύμπου και στις συγκρούσεις τους με τους Τιτάνες για την κυριαρχία του κόσμου, έως και την επικράτηση του Δία.

Ίλιου πέρσις	* Αναφερόταν στα όσα εκτυλίχθηκαν κατά την κατάληψη της Τροίας.
Νόστοι	* Εξιστορούσαν τις περιπέτειες των τρωικών ηρώων (εκτός του Οδυσσέα) κατά την επιστροφή στις πατρίδες τους.
Τηλεγόνεια ή Τηλεγονία	* Περιέγραφε τα γεγονότα μετά την Οδύσσεια. Ειδικότερα, ο Οδυσσέας είχε αποκτήσει έναν γιό με την Κίρκη, τον Τηλέγονο, ο οποίος, στην αναζήτηση του πατέρα του και εν αγνοία του, τον σκότωσε κατά τη διάρκεια μιας σύγκρουσης.

2. δ. Ποια η σχέση των επών του Τρωικού κύκλου με την Ιλιάδα και την Οδύσσεια;

- ✓ Κατά την επικρατέστερη άποψη: Θεωρούνται μεθομηρικά.
- ✓ Συμπληρώνουν, μαζί με τα ομηρικά έπη, τον μύθο του Τρωικού κύκλου.

3. Ο χρόνος, ο χώρος και ο κόσμος των ομηρικών επών σε σχέση και με την Ιστορία

3.1. Τα ομηρικά έπη σε σχέση με την Ιστορία

Τα ομηρικά έπη αποτελούν (εν μέρει) ιστορική πηγή καθώς αναφέρονται:

- ✓ σε γεγονότα της μυκηναϊκής εποχής που έγιναν μύθοι (π.χ. Τρωικός πόλεμος), αντλώντας έτσι πληροφορίες για τις συνήθειες και τις συνθήκες της εποχής.
- ✓ στην Γεωμετρική εποχή, δηλαδή την εποχή κατά την οποία συντίθενται, παρουσιάζοντας:
 - ☞ **Κοινωνικούς θεσμούς**, π.χ. ο θεσμός της φιλοξενίας.
 - ☞ **Πολιτικές συγκρούσεις**, π.χ. ο κλονισμός του θεσμού της βασιλείας.
 - ☞ **Τομείς ανάπτυξης** εν καιρώ ειρήνης, όπως η ναυτιλία και το εμπόριο

3.2. Το κεντρικό θέμα, ο χρόνος και ο χώρος των ομηρικών επών

Οδύσσεια		Ιλιάδα
Κεντρικό θέμα	Η επιστροφή/ ο γυρισμός (νόστος) του Οδυσσέα στην πατρίδα του και ο δεκαετής αγώνας του για να το πετύχει	Η οργή/θυμός (μῆνις) του Αχιλλέα
Ποιητικός χρόνος	41 ημέρες	51 ημέρες
Ιστορικός χρόνος	Κατά τη Γεωμετρική εποχή (11 ^{ος} – 8 ^{ος} αιώνας π.Χ.) ⁵ , πιο συγκεκριμένα, γύρω στις τελευταίες δεκαετίες του 8 ^{ου} αιώνα π.Χ. με αρχές του 7 ^{ου} αιώνα π.Χ.	
Χώρος	Δυτική Μικρά Ασία ⁶ και νησιά του Αιγαίου	

4. Οι αοιδοί, οι ραψωδοί και ο Όμηρος

Αοιδοί ⁷	Ραψωδοί ⁸
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Παλαιοί επικοί ποιητές της προομηρικής εποχής. ✓ Τραγουδούσαν τα ποιήματά τους με τη συνοδεία φόρμιγγας/κιθάρας. ✓ Απομνημόνευαν θρύλους και ιστορίες για σημαντικά γεγονότα και ήρωες. ✓ Τα συνέθεταν προφορικά, αυτοσχεδιάζοντας. ✓ Τραγουδούσαν σε συμπόσια, παλάτια βασιλιάδων, σπίτια ευγενών, καθώς και σε δημόσιους χώρους κατά τη διάρκεια γιορτών και αγώνων. ✓ Πίστευαν ότι η Μούσα τους βοηθούσε χαρίζοντάς τους την έμπνευση (θεόπνευστος ποιητής). 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Εξέλιξη των αοιδών. ✓ Δεν τραγουδούσαν αλλά απήγγελλαν, ρυθμικά και χωρίς μουσική, ποιήματα κρατώντας ραβδί⁹. ✓ Απομνημόνευαν και παρουσίαζαν στο κοινό παλιά καταγεγραμμένα έπη (κυρίως τα ομηρικά). ✓ Δεν συνέθεταν. ✓ Δε ζούσαν σε ανάκτορα ή αυλές ευγενών. ✓ Ταξίδευαν σε διάφορα μέρη και παρουσίαζαν τα έπη (κυρίως τα ομηρικά) στις μεγάλες γιορτές των Ελλήνων, όπου γίνονταν και ραψωδικοί αγώνες. ✓ Ήταν οργανωμένοι σε συντεχνίες.

⁵ Οι πρώτες μορφές του έπους ήταν, μάλλον, οι συνθέσεις των αοιδών της μυκηναϊκής εποχής (17^{ος} – 12^{ος} αιώνας π.Χ.).

⁶ Στη Δυτική Μικρά Ασία υπήρχαν αποικίες των Αχαιών από τον 11^ο αιώνα π.Χ.

⁷ Ρημ. < ᾄδω/ἀείδω: τραγουδώ.

⁸ Ράπτω + ᾠδή, καθώς συνέρραπταν – συναρμολογούσαν τα ποιήματα.

⁹ Το ραβδί ήταν σύμβολο εξουσίας δοσμένης από τους θεούς.

Όμηρος

- ✓ Για τον Όμηρο πολλά πράγματα δε γνωρίζουμε και πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί όσον αφορά την αξιοπιστία των πληροφοριών που υπάρχουν γι' αυτόν.
- ✓ Θεωρείται πως έζησε στην Ιωνία, γύρω στον 8^ο αιώνα π.Χ.
- ✓ Ακριβής προσδιορισμός για την πατρίδα του δεν υπάρχει, καθώς 7 πόλεις διεκδικούσαν την καταγωγή του. Το πιο πιθανόν είναι να καταγόταν από τη Χίο ή από τη Σμύρνη.
- ✓ Πιθανώς ταξίδευε από τόπο σε τόπο, όπως συνήθιζαν οι ραψωδοί.
- ✓ Ίσως να ήταν ο πρώτος που να κράτησε ραβδί εγκαινιάζοντας το είδος.
- ✓ Ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τη γραφή, εγκαινιάζοντας το είδος των ραψωδών.

5. Βασικές ενδείξεις για την αξία των ομηρικών επών

5.1 Ποια η αξία των ομηρικών επών;

- ✓ Νίκησαν τον χρόνο → τα μόνα επικά ποιήματα που σώζονται ακέραια μέχρι και σήμερα σε αντίθεση με τα άλλα έπη του επικού κύκλου.
- ✓ Ψυχαγωγούσαν και δίδασκαν τους αρχαίους Έλληνες:
 - Σε θρησκευτικές γιορτές και σε αθλητικούς αγώνες.
 - Διδάσκονταν στα σχολεία της εποχής.
- ✓ Άσκησαν τεράστια επίδραση στη ελληνική και ρωμαϊκή λογοτεχνία καθώς και στις τέχνες.

6. Η επίσημη καταγραφή των ομηρικών επών και η διαίρεσή τους σε ραψωδίες

6.1. Πότε έγινε η επίσημη καταγραφή των ομηρικών επών;

Κατά πάσα πιθανότητα, έγινε πρώτη φορά στην Αθήνα από τον Πεισίστρατο ή από τον Ίππαρχο, τον γιο του Πεισιστράτου, κατά τον 6^ο αιώνα π.Χ., με σκοπό να απαγγέλλουν οι ραψωδοί τα έπη στη γιορτή των Παναθηναίων, βάσει ενός επίσημου και ενιαίου κειμένου.

6.2. Διαίρεση των Ομηρικών επών σε ραψωδίες

- ✓ Η διαίρεση των ομηρικών επών σε 24 ενότητες, τις οποίες ονομάζουμε ραψωδίες, έγινε κατά τον 3^ο αιώνα π.Χ.
- ✓ Παρουσιάζονται με τα 24 γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου:
 - Η Ιλιάδα με κεφαλαία → Α-Ω
 - Η Οδύσσεια με μικρά → α-ω